

Mi magyarok vagyunk

(Urbánné Varga Katalin, Kecskemét, 1944)

Szüleim 43 tavaszán házasodtak. Édesapám néhai Varga László nem hivatásos tüzfőhadnagy volt. Rimaszombatba helyezték, ott teljesített szolgálatot. Aztán 44 nyarán frontszolgálatra vezényelték. Akkor édesanyám (Déry Margit Katalin) engem már várt, úgy félidős kismama lehetett. Amikor kiderült, hogy ez a szolgálat hosszabb idejű lesz, édesanyám a szülés előtt nem akart egyedül maradni az ismeretlen városban, hazaköltözött szüleihez, Kecskemétre.

Születésem közben – mely nehéz, komplikált szülés volt – anyámat levitték a pincébe, mert légítámadás érte a várost. Világra jövetelemről édesanyám értesítette édesapámat, aki közben Kecskeméttől úgy 40–50 kilométerre, Sövényházára került a csapatával. Felettesei hazaengedték megnézni engem. Apám látta, hogy az oroszok milyen erősen nyomulnak előre, és nem sok esély van arra, hogy azt mi ép bőrrel megússzuk. Abban maradtak a szüleim és nagyszüleim, akikkel együtt laktak, hogy apám megpróbál újra hazajönni, hiszen felelősséggel tartozott a családjáért. Ezután édesapám visszament Sövényházára, az egységéhez.

Néhány évvel ezelőtt megkeresett bennünket a Honvédelmi Minisztérium egyik munkatársa. Annak a hadosztálynak a történetét dolgozta fel, amelyikben az ő édesapja is harcolt. Megpróbálta mindenkinek a nyomát felkutatni. Így jutott el hozzám is. Elmondta, hogy édesapám tisztiszolgája még él. Megkereshetném és megkérdezhetném tőle, édesapám hogyan halt meg. Meg is találtuk az egykori tisztiszolgát, Szentlőrincen lakott. Természetesen már idős ember volt. Ő korábban leírta egy füzetbe az alakulattal történeteket, többek közt azt is, hogy édesapám hogyan esett el.

Ez úgy történt, hogy a parancsnokának – valamilyen ezredesnek – telefonon jelentést tett. Ez után az ezredes utasította, hogy azonnal menjenek ki a terepre, és derítsék föl az oroszok állásait. Édesapám jelentette neki, hogy mindent tudnak egymásról, hiszen az oroszok is bemérték már, és rendszeresen lövik őket. Erre úgy ordított a telefonba a parancsnok, hogy még a tisztiszolga is hallotta:

GUTAI ISTVÁN (1950) író, a paksi városi könyvtár nyugalmazott igazgatója. Legutóbbi kötete: *Kocsikerék a nyakcsigolyán* (Pro Pannonia, 2018).

„Ha nem megy ki, főbe lövtem!” Erre csak az lehetett a válasza, hogy „igenis, ezredes úr!”.

A visszaemlékező bajtárs leírja az emlékiratában, hogy édesapám ezután „atyai hangon”, kicsit megilletődötten kérte: „Illéském, szedd össze az embereket, s állítsd őket az erdő szélére! Majd így folytatja: nagyon megsajnáltam a főhadnagyomat. Ezt nem érdemelte a felsőbb parancsnokától. Sokkal keményebb katona volt, mintsem meghátrált volna ilyen esetben. Nem ő volt a hibás, hogy ott hagytuk a Tisza partot. Egyébként eddig még soha nem szólított »édes fiamnak«. Még egyszer utánam szólt ekképpen: Édes fiam, vidd ezeket az embereket a templomhoz, Sövényháza irányába!”

Édesapám ezután az egyik bajtársával és a sofőrrel beszállt a dzsipbe, és teljesítette a parancsot. Valószínűleg az oroszok figyelték őket, mert amikor kiszálltak az autóból, rögtön lőttek. Édesapámat a fején találták el. Ennyit tudott mondani, amikor összeesett: „Vigyázzatok a családomra!” Így mesélte a történeteket később a sofőr Illés bácsinak.

Illés bácsi, a volt tisztiszolga találkozásunkkor elmesélte, hogy a háború után édesanyám is – karján velem – megkereste őt, hogy megtudhassa édesapám halálának körülményeit. Emlékezett rám kis gyermekként, s mostani találkozásunk benne is emlékeket ébresztett.

Édesapám halála utáni napokban megindult az orosz offenzíva. A visszavonuló magyarok Kecskeméten át haladtak, és közben – ez egy hétfői nap volt – hajnali hat óra körül csöngettek a házunk ajtaján. A katonatársak részvétnyilvánítással átadták anyukámnak Édesapám holttestét egy koporsóban. Nagy tragédia volt ez mindnyájunknak. Különösen édesanyámnak. A megélt stressztől azonnal elapadt a teje, így napokig nem tudtak nekem enni adni. Hathetes voltam akkor. Gyorsan kellett cselekedni. Később úgy mesélték el nekem, hogy Édesapámat tizenegy órakor már el is temették. Két órakor pedig lovas kocsival elindultunk mi is, mert a visszavonuló katonák azt ajánlották a menekülő civileknek, hogy csatlakozzanak hozzájuk, mert akkor némi védelmet kapnak. Gyakorlatilag visszatértünkig többnyire ezen a lovas kocsin éltünk.

Bajorországig jutottunk. Ugyanannak a hadosztálynak volt az őrnagya Petneházy Imre is, amelyikben édesapám is szolgált. Valószínűleg azt kapta feladatul, hogy útközben segítse a menekülő családokat, különösen azokat, ahol gyerekek is vannak. Szerzett nekik élelmet, szállást. Így ismerkedett meg édesanyám és Petneházy Imre. Akkor ő már elvált férfi volt. Tizennyolc év korkülönbség volt kettejük között.

Édesanyám érettségi után nagyon szeretett volna egyetemre menni, szuverén egyéniség volt. A nagyszüleim azonban nem merték elengedni egy szem lányukat egyedül egy másik városba a háború alatt. Ezért – gondolom – anyu szeretett volna otthonról, „szabadulni”, talán ez lehetett az egyik oka a házasságának, no meg persze a nagy szerelem is. Így hozzámert édesapámhoz, Varga Lászlóhoz.

Ezt azért gondolom, mert sok-sok év múlva, amikor már megvolt nekünk mind a négy gyerekünk, egy beszélgetés közben kiszaladt a száján: „Ha akkor

elengednek egyetemre, nem mentem volna férjhez. Milyen felelőtlenség volt a szüleimtől – folytatta akkor –, hogy engedtek hozzámenni egy aktív katonatiszthez a háború kellős közepén!” Ez a helyzet egész életét beárnyékolta, mert azt a tragédiát, ahogy 19 évesen elveszítette apámat, soha nem tudta feldolgozni.

Petneházy Imrével véleményem szerint nem szerelmi házasságot kötött. Mostohaapám részéről az volt. Sajnos féltékeny is volt anyámra, így társaságba nem is nagyon jártak. Anyámnak az volt a szempontja a felé közeledőkkel szemben, hogy ki az, aki engem elfogad. Ezt is egy jóval későbbi beszélgetés közben mondta el. Petneházy Imre pedig elfogadott engem. Nagyon rendes, becsületes, művelt ember volt, de egy Ludovikán nevelkedett katonatiszt, *aki otthon is katonatiszt volt*. Ami azt jelentette, hogy szigorú volt, s a családnak haptákba kellett állnia.

Bajorországban együtt estünk ugyan amerikai fogságba, de őt aztán elvitték az oroszok. Talán az amerikaiak átadták nekik. Évek múlva került haza gyalog, és utána megkeresett bennünket. Összeházasodtak, és ő is odakötözött Kecskemétre. Hogy ez mikor történt, semmilyen dokumentációt nem láttam. A jegygyűrűjük megmaradt, de azon nincs dátum. Apu és anyám egymásra voltak utalva. (Én apunak hívtam, mert eszmélésemtől már csak őt láttam anyám körül.) Apunak a ludovikás tiszti múltja nem volt éppen jó ajánlólevél a szocializmusban. Ráadásul megismerkedett egy volt tüzér főhadnagy özvegyével, aki többszörösen megbélyegzettnek számított. A nagyanyám anyukájának ugyanis elég sok földje volt, ki is nevezték kuláknak, és mindent elvettek tőle. A háborús belövés miatt gyakorlatilag lakhatatlan házat viszont meghagyták. Megbélyegzett család lettünk. A „megbízhatatlanságunkat” az iskolában a nevem mellé írt x-szel jelölték.

Amikor kb. egy év múlva visszatértünk Bajorországból Kecskemétre – ezt csak elbeszélésből tudom –, teljesen ki volt rabolva a ház, egy kúriaszzerű épület, vastag falakkal, ámbitussal. Érkezésünkkor szinte csak a falak álltak, a tető is találatot kapott. Apu (a mostohaapám) akkor még nem volt velünk. Elbeszélték a nagyszüleim, hogy amikor hazaértünk, örületes bűz fogadott bennünket. Kiderült, hogy az oroszok vágóhídnak használták a kertet és a hulladékot leszárták a pincébe. Annak a levét pedig nagyapám könyveivel itatták fel, mert a könyveket is odadobálták. Így ki kellett takarítani a pincét is.

Anyámnak és a nagyszüleimnek az amerikai fogságban még lehetett volna választeni: külföldre mennek, vagy vissza Magyarországra, azaz maradnak. Apunak, mint olimpikon öttusázónak, voltak sporttársai, akik már korábban vagy a háború alatt kimentek Svédországba, akikkel ő (ameddig lehetett) tartotta a kapcsolatot. Tehát címre lehetett volna menni, nem a vakvilágba. Nagyapám azonban azt mondta: „Mi magyarok vagyunk, nem megyünk sehova!” Anyám pedig egy csecsemővel egymaga hova ment volna? Úgy tudom, anyukám ősei Felvidékről kerültek Kecskemétre, Demcsák volt az eredeti nevük, azt magyarosították Déryre. Nagyapámnak valamilyen gépészeti végzettsége volt, és a kecskeméti városházán dolgozott.

Anyám olyan érettségi bizonyítványt kapott, amivel elmehetett volna tanítani az elemi iskola alsó tagozatára. Visszatértünk után, mint rossz kádert, kihelyezték egy tanyára. Azt pici gyerekekkel nem vállalta. Ezután megtanulta a gyors- és gépírást, de Kecskeméten nem kapott más munkalehetőséget. Így felment Budapestre – ahol nem ismerték –, és ott felvették a Szabad Földhöz titkárnőnek, rám pedig egész héten a nagymama vigyázott. Anyu nagyon jó munkaerő volt, mindenütt szerették. (Ez későbbi éveiben is jellemezte. Okos, jó szervező, gyors, kitartó, megbízható, mely tulajdonságok jó munkaerővé tették.) Tehát évekig minden hét végén, szombat délután – akkor még szombat munkanap volt – hazautazott Kecskemétre, és vasárnap délután jött vissza Pestre. Ezt a halála napján tudtam meg az unokatestvérétől. Addig nem mondta el. Egyáltalán: soha nem mesélt magáról. Az utolsó hónapokban, amikor már tudtuk, hogy nem sok van neki hátra, próbáltam néha beszélgetni vele a gyerekkoromról, meg apámról, de azt mondta: „Annyira fáj... nem tudok beszélni róla.” Csak az vigasztal kicsit, hogy nem kórházban, hanem nálunk halt meg. Mindnyájan – az unokái is – el tudtunk búcsúzni Tőle.

Még most is előfordul néha, hogy rám tör valamilyen nagy szomorúság. Korábban nem tudtam, miért. A halála óta gondolom úgy, hogy ennek oka a gyerekkori, hét közbeni anyahiány, a vasárnapi elválások emléke, érzései miatt lehet.

Apu szigorú volt. Az osztálytársaim nem mertek hozzánk jönni játszani. Becsöngettek és megkérdezték: „Itthon van apukád?” „Igen.” „Akkor nem jövünk”, mondták, és sarkon fordultak. Pedig nem volt „kiabálós”. Sőt művészetek iránt érdeklődő ember volt. Jól rajzolt és autodidakta módon megtanult zongorázni. Sokszor ült le a zongorához játszani, hallás után tanult dalokhoz, magyar nótához még jó kíséretet is kitalálva. Pedig nem volt könnyű használni a zongoránkat! Ti. ez az egy bútor darab maradt meg a házban az orosz katonák elvonulása után – talán túl nehéznek ítélték –, de a tetején tábori tűz nyomaival, s a billentyűk meg megszabadítva az elefántcsont borítástól. Így minden hang leütésnél könnyen beszorulhatott az ember ujjá a billentyű közepén levő lyukba – sokszor tapasztaltam gyakorlás közben –, aminek eredetileg sajnos nem tudom mi volt a funkciója. Apu a tudományok iránt is érdeklődött. Általa ismerem meg az Élet és Tudomány folyóiratot, amit a mai napig járattunk.

A házat visszaérkezésünkkor teljesen leamortizálva találtuk. A házi vízvezetékét is leszerelték az orosz katonák, így mindenhez – főzés, tisztálkodás, mosás – hordani kellett a vizet. Gyermeki igazságérzetemet nagyon bántotta, hogy a vizet anyu kannákban hordta az utca végéből – mikor nagyobb lettem én is segítettem –, s közben apu bent ült a szobában és olvasott, mert egy katonatiszt, egy olimpikon ugye... Nem vette észre, hogy megváltoztak az idők. Abban az időben a háztartás még csak az asszonyok feladata volt. Nem volt példa arra, hogy egy férfi mosogasson vagy vizet hordjon. Katonai végzettségén túl volt műszaki rajzolóí végzettsége is, azzal kapott munkát, de az nem járt nagy fizetéssel.

1952-ben megszületett az öcsém, ifjabb Petneházy Imre. Ő érettségiig Kecskeméten végezte a tanulmányait. 8 éves volt, amikor gimnazistaként én Pécssett tanultam tovább, s többet már – úgy hozta az élet – nem éltünk egy lakásban. De természetesen tartjuk a kapcsolatot, mint ahogy a „nagy Petneházy családdal” is szoros kapcsolatban vagyunk. Zenei tehetséget ő is örökölt, tanult is muzsikálni, de apu mintájára a műszaki irányt választotta.

Kamaszodásom idején apuval a kettőnk kapcsolata nem volt felhőtlen, mert visszabeszéltem. Az is hátráltatta a békés együttlétet, hogy a nagymamám nagyon vallásos volt, és ez a napi megnyilvánulásaiban is kítűnt, ami apu idegesítette.

Hogy sok mindenben nem volt igazi társa anyámnak, ilyen „történesek” mutatják: A vacsoraasztalnál anyu fölvetette, amikor mosógépet készülték vásárolni: „Imre, mit gondolsz? Vegyünk föl kölcsönt?”

„Jó, vegyünk.”

A másnapi vacsora közben anyu újra szóba hozta: „Imre, átgondoltam, mégse úgy, hanem...”

„Jó, akkor úgy legyen.” Vagyis: nem volt igazi társa anyámnak a nehézségek kezelésében, mindent ráhagyott. Talán csak nem érdekelte a probléma, vagy nem érezte a súlyát... Így anyu vállán volt minden döntés terhe, felelőssége. Ez engem nagyon bosszantott. Hamar észrevettem (lehet, hogy azért lettem terapeuta), hogy anyu nem boldog, segíteni szerettem volna, de nem tudtam, hogyan. Viszont az is az igazsághoz tartozik, hogy apu szó nélkül vállalta a továbbtanulásom költségeit, amiért hálás lehetek neki.

Amikor a középiskolai továbbtanulásom előtérbe került, anyukám kitalálta, Pécsre menjek a művészeti gimnáziumba, és továbbra is zenét tanuljak, mert az ment legkönnyebben. Ehhez nekem is kedvem volt. Azért kellett anyu reális gondolkodása, mert engem sok minden érdekelt (pl. csillagászat, régészet, orvostudomány...), melyek között nem tudtam dönteni. Azzal segített, hogy jobban ismert, mint én magamat. Kecskeméten abba az ének-zenei általános iskolába jártam, amit Kodály alapított. Ott olyan fantasztikus képzést kaptam – zongorázni, csellózni is tanultam –, hogy Pécssett a konzervatóriumba egyből másodikosnak vettek föl. Valamikor apácakolostor volt a kollégium épülete, ahol én is laktam. Nagy, hodály termekkel, amikben az egyéni gyakorlás nem volt lehetséges. Ezért én a csellót a WC előtérben gyakoroltam. Ott is magas volt a belmagasság, viszont a kottát csak egy negyvenes körte világította meg. Egy idő után észrevettem, hogy nem látok. Az orvosi vizsgálatnál kiderült, hogy nem a szememmel van a baj, hanem a körülményekkel. Így albérletbe költöztem, ahol egy egyedül álló anya élt a beteg kisleányával, aki gyermekbénulás miatt nem tudott járni. A kisleány akkor úgy nyolc-kilenc éves lehetett. Akkor találkoztam először sérült gyerekekkel.

Érettségi után beadtam jelentkezésemet Szegedre, történelem-ének szakra, illetve a Zeneakadémiára. (Akkor még Zeneművészeti Főiskolának hívták.) Akkor apu már nagyon beteg volt. Tudniillik öttusázóként részt vett a Los Angeles-i olimpián, ahol a lovával nagyot bukott. (A világhálón fenn is van a fotója, mert

olyan hihetetlen módon történt.) A nyakcsigolyái kicsit elmozdultak, ami hosszú távon azt eredményezte, hogy gyengítette a vér áramlását. Így az agya nem kapott elég vért. Fiatal korában az ér „működött”, de egyre szűkebb lett a meszesedés miatt, és elkezdődött a steril agylágyulás. (Így magyarázták anyunak apu betegségét.) Először az egyensúlyérzéke „esett ki”, ami azt jelentette, hogy nem tudott fönn lenni. A magas, életerős, eleinte jó fizikummal rendelkező férfit nyolc és fél évig fekvőbetegként ápoltuk! Öcsém akkor jutott érettségiző korba, én a tanulmányaim miatt elkerültem otthonról, csak nyaranta tudtam „besegíteni” az ápolásba. Anyu közben dolgozott – a Kecskeméti működő Gépipari, műszaki és automatizálási főiskola gazdasági igazgatójaként –, mert meg kellett valahogy élnünk. Miután jó munkaerő volt, és éles eszű, addigra mindenféle képzéseket elvégzett (például mérlegképes könyvelőit, sőt a besztottak ellenőrzése miatt még a kazánfűtőit is).

A felvételem nem volt sikeres. Bár a művészeti szak miatt két helyre jelentkezhettem, de a felvételre mindkét helyen ugyanarra a napra osztottak be. Akkor nem lehetett más időpontot kérni. Én a Zeneakadémiát választottam – több osztálytársam is oda igyekezett. Kecskemétről egyedül mentem felvételizni. Nekem akkor Budapest még nem volt ismerős. Anyukám elmagyarázta ugyan, melyik villamosra kell fölszállnom, és hogy csak néhány megállót kell utazni a Nyugatitól a Zeneakadémiáig, de én nagyon féltem attól, hogy majd nem tudom, hol kell leszállni, így inkább gyalog mentem. Ezért elkéstem, s bár nagyon segítőkész és megértő volt a bizottság, a fölvételim nem sikerült. Ez nagyon elkeserített. Borzaszóan csalódtam magamban. Szegedre meg természetesen nem mentem, mert – ahogy mondtam az előbb – azonos napon tartották mind a két felvételi vizsgát.

Anyunak újabb ötlete támadt: „Ahol fogyatékosokkal foglalkoznak, a zenei tudásod biztosan használható lesz.” Tulajdonképpen anyukám találta meg nekem a gyógypedagógiát!

Megbeszéltük, hogy annak nincs értelme, hogy egy évig, a következő felvételi vizsgáig otthon lóbáljam a lábam. Olyasmit kellene csinálnom addig is, ami a jövőmet segíti. Egy Kisegítő Iskola nevelőotthonában dolgoztam Kecskeméten, ahol az akkori elnevezés szerint értelmi fogyatékos gyerekek tanultak. Köztük sok állami gondozott gyerek volt. Ebben a nevelőotthonban lettem gyermekfelügyelő. Nagyon nehéz volt. Bármennyi súrlódás volt otthon, addig mégis védett környezetben, bizonyos szabályok, értékrend alapján nevelődtem. Addig nem találkoztam olyan gyerekekkel, akik – mai kifejezéssel – nehezen nevelhetők. Körülbelül hatvan fiúval – az elsős elemistától a nyolcadikosig – kellett elboldogulnom: reggel keltés, öltözés, etetés, iskolába indítás, délután tanulás, este fürdetés, fektetés... Elődöm, aki nyugdíjba ment, a fegyelmezést két-három túlkorosra bízta: cserébe dupla vagy tripla porciót adott nekik ebédre. Amikor átvettem őket, annyira szerettem volna jó kapcsolatot kialakítani a csoporttal, hogy még egyszer a lakásunkra is elvittem a kisebbeket – nagy kertünk volt –, illetve süteményt is sütöttem a csoportnak.

A kolléganőm rendtartási megoldását elvettem, azt mondtam magamban: „Ezt én nem akarom! Majd én szeretettel, jó példával...” De a második héten ellopták a személyimet, amiből kiderítették, hogy a túlkorosoknál csak két évvel vagyok idősebb. Ettől kezdve nehéz volt a „nagyoknál” a megjegyzéseiket ellensúlyozni, amit kedvességgel, humorral próbáltam kivédeni, de bizony sokszor nem sikerült. Ugyanakkor rettegetem az éjszakai ügyeletek miatt, mert ilyenkor a többi csoport is az ügyeletesre volt bízva. Egyszer odahoztak egy másik intézetből egy szintén túlkoros fiút, mert a férfi tanárának kiverte a fogait. Az én csoportomba került. Sohasem felejttem el a nevét. A hálóban folytatólagosan Robin Hoodot, illetve más könyveket olvastam föl a gyerekeknek elalvás előtt. Egyik este, amikor már mindenki ágyban volt, S. odajött hozzám, leült mellém, és megfogta a kezemet. Nem tudtam kihúzni a kezem a markából. Elkezdtem gondolkodni: ha rángatom a karom, még rosszabb lesz, inkább olvastam tovább. Villanyoltás után mentem a szolgálati szobámba, S. jött velem, és fogta a kezem. Próbáltam visszaküldeni, de nem engedelmeskedett. Annyira féltem, hogy az elmondhatatlan! De még mindig úgy tettem, mintha mi se történt volna. Leültem az ágyamra (szék nem volt a kicsi helyiségben), ő leült mellém. Elővettem az egyik könyvemet (akkor már készültem a gyógypedagógiai tanárképző főlvetelijére), és elkezdtem olvasni, bár az aggodalomtól nem igen tudtam, hogy mit olvasok. Egy idő után S. ezt elunta, és szó nélkül fölment a hálóba. Úgy látszik, nem mert erőszakosabb lenni. Nemcsak velem volt szemtelen, hanem társaival is. Már a vége felé járt a szerződés szerint letöltendő időm (10 hónap), amikor a nagyobbak fociztak a szűk udvaron, a kicsik pedig valami mást játszottak volna, de nem nagyon volt helyük. Én akkor ügyeletes voltam. S. gólhelyzetbe került, de egy kisebb gyerek éppen akkor futott át előtte. Erre megdühödött, és a kicsit elkezdte fojtogatni. Odarohantam hozzájuk, de nem tudtam leszedni a kezét a gyerek nyakáról. Felháborodásomban adtam neki egy pofont. És S. visszaütött! Ezt látták kollégáim is, és a segítségemre siettek. Ez volt az utolsó csöpp a pohárban! Elhatároztam, hogy ezt a munkát nem folytatom. Ezt meg is mondtam otthon. „Ha most nem mégy vissza – biztatott anyu –, egész életedben, ha valamilyen nehézség ér, kihátrálsz belőle. Vissza kell menned!” Én közben sírtam, zokogtam, de addig beszélgettünk, hogy beláttam: anyunak igaza van, és a hátra levő két hetet mégis ledolgoztam. Nem volt könnyű, de anyutól igazán megtanulhattam, hogyan kell a nehézségek közepette is helyt állni!

Ezek után kerültem a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára, ahol 4 év múlva több szakos gyógypedagógusként végeztem. A fegyelmezés problémáját azonban át kellett gondolnom. Megtanultam egy életre: a jó szándékot nem szabad kimutatni mindjárt, mert azt sokan gyengéségnek veszik. Először szigorúnak kell lenni, és lassanként lehet a szeretet nyelvén beszélni.

Abban az időben az volt a jogszámba, hogy diploma után vidékre kell menni dolgozni. Nekem – szerencsémre – olyan jól sikerültek a gyakorlataim és a diplomázásom, hogy dr. Méhes József, a Vakok Intézetének igazgatója kikért

Budapestre. A másik ok, amiért a vakok iskolájában rám gondoltak, az volt, hogy jól érthetően, hangsúlyozva beszéltem. Én mindig nagyon szerettem olvasni. Magamban is hangsúlyozva olvasok. Így sokat olvastam, meséltem a vak gyerekeknek is, mégpedig szinte a szereplők szerint más-más hangon. Így próbáltam segíteni a hallottak elképzelését a látássérült gyerekeknek. Erre figyeltek föl az osztályvezető tanárok, amikor gyakorlaton heteket töltöttem egy-egy osztályban, és ajánlották az igazgatónak, hogy kérjen ki, mert ez a gyerekeknek nagyon fontos volt. Szerencsére a tanítás is jól ment. Miután zenei konzervatóriumi végzettségem is volt, zeneórákat is tarthattam, így átvettem a kórust is. S ami korábban nem sikerült: ott az intézetben, munka mellett, az igazgatóm segítő jóvoltából megszereztem a zenetanári végzettséget is a Zeneakadémia tanárképzőjében. Az órarendjeim egyeztetése volt a segítség. Ott fölmentettek azoknak a tantárgyaknak a látogatása alól, amikből már vizsgáztam gyógypedagógiai hallgatóként, csak a zenei tárgyakat kellett tanulnom. A munkahelyemen a zenei tanulmányaim óráihoz igazították az órarendemet, mert zenei szakon nem lehetett levelezőn tanulni. 1972-ben diplomáztam. Közben látássérült, illetve vak és tanulásban akadályozott gyerekeket tanítottam, többnyire ének-zenére.

75-ben jubileumi évet ünnepelt az iskola. Közben férjhez mentem, és akkor éppen gyesen voltam. Megjelent egyszer nálunk az egyik igazgatóhelyettes, és kérte: menjek vissza tanítani, mert a kórusnak is fel kellene lépnie az ünnepségen. Hogy tehetném? – kérdeztem. Az egyik gyerekünk kettő, a másik egy-éves volt akkor, s „úton volt” a harmadik. Nyolcvanegy éves apai nagyapám is velünk lakott. Ugyanakkor engem is vonzott a feladat! Azt találtuk ki, hogy a bentlakó gyerekek felügyelői közül egyik – mindig ugyanaz – három-négy hónapon át hetente háromszor eljött hozzánk, és vigyázott a kicsikre. Így sikerült felkészítenem a kórust az ünnepségre. A Vígyszínház színpadán kismama ruhában vezényeltem. Tetszett a közönségnek is az ünnepi műsor. A kórustagok is büszkék voltak a szereplésükre.

A meghívottak között ott volt az egész főiskolai vezérkar, akiknél én nyolc évvel azelőtt diplomáztam. Még emlékeztek rám. (Anno a főiskolán is szerveztem kórust a hallgatótársakból.) Az előadás utáni fogadáson megkerestek, és elmondták, hogy a főiskolán keresnek valakit, aki a hallgatóknak zenei tárgyakat taníthatna. Javasolták, hogy pályázzam meg a kiírt állást.

Valószínűleg azért nyertem meg a pályázatot, mert nekem az ének szakos végzettségem mellett gyógypedagógiai is volt. Így a 76-ban érettségizetteket, immár gyógypedagógus hallgatókat kezdtem tanítani pelenkázás mellől jöve. Újonnan bevezetett tantárgyról volt szó, így senki sem tudta megmondani, mit kellene tanítanom. Magamnak kellett kidolgozni a tananyagot. Megkérdeztem a már iskolákban dolgozó kollégákat és egykori évfolyamtársaimat, milyen zenei tudásra van ott szükségük. Ehhez az igényhez kellett igazítani a tantárgyak koncepcióit, tananyagát.

Amikor a látássérültek iskolájában tanítottam, kaptam olyan osztályt is, amiben egy-egy gyereknek kétféle fogyatékosága is volt. Ki kellett munkálnom az

évek során, hogyan tudok velük is eredményt elérni. Bizony erre nem készített föl a zeneakadémiai képzés, így nekem kellett új utakat keresnem, újat kigondolni. Így már volt némi gyakorlatom az új tananyag kidolgozásában.

Az élet tanítgatott arra is, hogy amit a tanárképzőben elsajátítottam az ének-órák tartásáról, azt nagyrészt ad acta tehetem. Hiszen a főiskolán olyan gyógy-pedagógus jelölteket taníthattam, akik sérült gyerekekkel fognak dolgozni, azaz más feladatok elé fognak kerülni, mint az általános iskolai énektanárok. Így kezdődött a zeneterápia felé fordulásom. Tapasztalatokat kellett gyűjtenem, hogy más országokban hogyan tartanak zenei foglalkozást sérült gyerekeknek. Főiskolai oktatóként lehetőségem adódott elmenni külföldi konferenciákra, workshopokra, képzésekre. Az első konferencián egy fogyatékkal élő fiatalokból álló csoport improvizációs bemutatóját láttam Hollandiában. A kávészűnetben vérre menő vitákat folytattam a külföldi kollégákkal: „Nekem ne mondják, hogy ez zene! Én Bachon és Palestrinán nőttem fel... az ő műveik a zenék!” Amit öt éves koromtól negyvenéves koromig tanultam, azt nagyrészt félre kellett tenni, és egészen más szemlélettel kellett közelítenem ezután a zenéhez. Az megint nagy lecke volt! S miután 92-ben Pécssett megindult az első zeneterapeuta képzés a Zeneakadémia és a POTE közös posztgraduális képzéseként, azt én is elvégeztem.

A külföldi útjaimon megismert szakemberek közül többet meghívtam előadásokat, kurzusokat tartani a főiskolára. A rendszerváltás idején nagyon úgy látszott, hogy a Nyugat segíteni akarja a volt szocialista országokat. Egy nagyobb keretösszeget kaptak a felsőoktatási intézmények, melyre házon belül lehetett pályázni. Azt gondoltam: „Ha zeneterápiával akarok foglalkozni, ahhoz hangszerek kellene.” A megnyert pályázatból másfél millió forintért a zeneterápiában használatos Orff hangszereket vásárolhattam.

Akik Magyarországon a zeneterápiáról akkor valamit tudtak, azok főleg egészségügyi dolgozók voltak. Az 68-as enyhülés után kiengedtek néhány szakembert (pszichiátert, pszichológust) különféle konferenciákra. Amit ott láttak, azt itthon, a saját munkaterületükön megpróbálták alkalmazni. Eljutott hozzám ennek a híre. Meghívtam őket, s beültem én is a hallgatóim közé az előadásokra. Szép lassan körvonalazódott, merre kell mennem.

A 89 utáni változások a főiskolát is arra kényszerítették, hogy szélesítse, bővítse a profilját. Így a gyógypedagógiai területekre ezután nemcsak tanárokat, hanem a szakirányokra terapeutákat is kezdtek képezni. Sőt, a felsőoktatás átszervezése eredményképpen a továbbiakban az ELTE gyógypedagógiai karként működhattunk tovább.

Ebbe az irányváltásba én is be tudtam sorolni a zeneterápiával. Eleinte csak a nappali képzés keretében voltak a zeneterápiával ismerkedő órák. Később – sok töprengés, olvasás, kollégákkal való beszélgetések eredményeképpen – sikerült 2002-re nálunk is akkreditáltatni egy zeneterapeuta képzést. Ez a karon posztgraduális formában folyik. Azóta két éves képzésként megy úgy, hogy csak az jelentkezhetsz, akinek van diplomája és zenei előképzettsége, valamint elvégez

nálunk egy százhusz órás tanfolyamot. Annak az a célja, hogy tapasztalja meg azt a jelentkező, hogy mi is a zeneterápia, másrészt kiderüljön, hogy elbírja-e majd a terápiás munka pszichés terheit.

Mi 72-ben házasodtunk. A férjem épületgépész és zenész, vadászkürtön játszik. Három nyelven beszél, sokáig külföldi üzletkötőként dolgozott, aztán összedőlt a feje fölött a vállalat. Akkor elment „magánba” nagy házak közös képviselőjének. Nagyon jól döntött, mert olyan munkát talált ki magának, amihez a képzettségét tudja használni, másrészt semmit sem kellett beruházni egy faxos telefonon kívül. Korábban a Szent István Gimnáziumban végzett, annak a zenekarából (amelynek a férjem is tagja volt) nőtt ki a Zuglói Szimfonikus Zenekar. Oda is visszajár, de hívják többfelé, mert jól játszik. Ő meg szívesen ül be egy-egy zenekarba kiségeteni.

Természetes volt, hogy a gyerekeink is tanulnak zenét, de nem lett mind zenész. A két nagy fiunk mérnök lett, a lányunk előbb elvégezte a klasszikus zenetanárit, utána elvégezte a dzsessz szakot is. Előadóművész lett, és tanít a Zeneakadémián. A legkisebb környezetvédő mérnök és néptánc tanár. Négyéves kora óta hordtuk néptáncra, és annyira beleszeretett, hogy most néptáncot tanít. Már mindannyian családosok, így 8 unoka boldog nagyszülei vagyunk.

Miután kisgyermek korom óta Petneházyak között élek, számomra az természetes, hogy egy történelmi család tagja lettem. A Petneházy család is rögtön befogadott minket anyuval, biztosan ez is segítette, hogy be tudtunk illeszkedni. Amikor nagyobb lettem, és a neveltetésem és olvasmányaim egyre inkább elültették bennem a történelem iránti érdeklődést, sőt a magyar voltom és a hazám iránti elköteleződést is, természetesen azt is „felfedeztem”, hogy milyen kiváltságos lettem/lettünk. Azáltal, hogy apu testvéreinek a gyerekeivel – akik az én korosztályomhoz tartoznak – sokat találkoztam, erős lett köztünk a kapcsolat. Segítette ezt észben tartani, megélni, hogy a családi találkozók, eseményeken mi is – már a saját családom is – mindig ott lehettünk. Így gyerekeink, unokáink is ismerik egymást, egyik-másik szorosabb baráti, sőt munkakapcsolatot is ápol, pedig már olyan sokan vagyunk, hogy észben tartani is nehéz. Ezen összetartásnak egyik fő motorja Petneházy Judit, akivel „unokatestvérként” tartjuk egymást számon, pedig vér szerint nincs közünk egymáshoz. Az ő édesapja és az én mostohaapám testvérek voltak, innen a „rokonság”.

Viszont azt, hogy a család történelmi volta immár nemcsak a mi számunkra nyilvánvaló, hanem lassan a társadalomnak is, azt biztosan elsősorban Judit fáradhatatlanságának és elkötelezettségének köszönhetjük. Öröm látni, hogy a fiatalabb generációkból is vannak, akik betársulnak hozzá, és segítik a nagy cél elérését, hogy méltó helyre kerüljön az ősök emléke és a család. Én meg még azt is taníthattam a gyerekeinknek, hogy történelmi családok és történelmi ismertséget nem szerző családok tagjai egyaránt lehettek, lehetnek hazájukhoz hűek és önfeláldozók.

A rongyos szoknyáját is

Zsebő Istvánné sz. Kovács Mária (1933, Nagydorog)

Nem tudtuk bevetni a kiírt területet. Nem tudtunk öleget tenni, aminek köllött vóna. Akkor már mindent elvittek; még a kertből a rózsét is. Édesapámért korán reggel idegyűttek a rendőrök, de ő akkor már nem vót itthon. Többen a faluból elhajtották az ökreiket Cecére, api is, vót ott valami fölvasárlás. Ötvenkettőben köllött, hogy legyen. Engem Hollósi István szomszédunk vitt el Cecére api után. Onnan vitte Paksra, a rendőrségre. Ott köllött neki megjelenni. Már nem tudom, hány napig vót ott, vótak ott többen is. Egyszer el is mentem hozzá, de nem lehetett vele találkozni. Apit bilincsbén hozták haza, és nyilvános tárgyalást rendeztek a moziteremben. Az egész falu össze vót csődítve, nem tudták, mire. Ott derút ki. Nagyon sok nép vót ott. Én kívül maradtam. Api védekezett, ahogy tudott, aztán tódút ki a nép, én meg furakodtam befelé, hogy odamehessek hozzá. A szomszédasszonyunk ezt mondta: „Ha én ezt tudom, hogy a Jóska bátyámat ítélik, dehogy gyűvök el!” Olyan vélemény is elhangzott – utólag hallottam –, hogy api megérdeműte. Elrettentő példaként adták elő az egészet. Elítélték három évre. A tárgyalás után elkísérték a községházához, a nagykabátját és a bakancsát utána vittem. Még azokat is meghatotta az eset, akik részt vettek benne. „Én voltam a jegyzőkönyv-vezetője annak a tárgyalásnak, amikor magát elítélték.” Ezt a közejegyző mondta később apinak, a hagyatéki tárgyalásnál. Együtt vótunk ott. (Nekünk nem sok földünk vót. 15-16 hold lehetett, nem tudom pontosabban megmondani. Nem tudom, miért lettünk mi kulákok. Hogy kinek vótunk ennyire útjába, azt soh’ se tudtuk meg. Nekünk ez jutott.) Apit elvitték Szekszárdra, a börtönbe. Ott nagyon gorombán bántak vele. Gondolom, mással is. Meglátogattam, de a vasrács elválasztott bennünket. Apám ekcémás vót, féltek tőle a másik emberek, hátha elkapják. Nem volt ragályos, mert mi nem kaptuk el. Elvitték Pestre kórházba, de ott se gyógyították meg. „Annyit nyertem, hogy haskéregre megműtöttek. Ha tudtam vóna, hogy csak ennyibül áll az egész, már régen megcsináltattam vóna.” Ezt mondta szegény utána. Azelőtt sokszor le kellett neki fekünni, olyankor összehúzódott. Ki volt neki repedve... Többen is így jártak. A parasztembernek emelni köll az ekét, a teli zsákot, minden mást... Hálót tettek be az ilyeneknek. Pestre lehetett neki csomagot küldeni karácsonyra. Meg vót szabva, mekkora lehet a csomag. Disznót nem tudtunk vágni, vót egy kacsabögye, azt elküldtük neki. Pestről visszakerült Szekszárdra, onnan meg Sztalinváros mellé, Újgalambos pusztára. Az ottani gazdaságban dógoztak, répát egyeltek, mikor mit köllött. Vót ott egy másik dorogi ember is, körösztapám vót különben, de nem tudom, őt miért vitték oda. Olyan tehének vótak ott, hogy csak úgy rögött alattuk a föld,

de a tőgyük kicsi vót. Láttam, amikor a nagy gémeskúthoz terelték itatni az állatokat. Vitték egyszer a lóherét a megrakott szekérral. Apám ment utána, és összeszedte, ami lehullott. Megkérdezte tőle a börtönőr: „Papa, maga otthon kulák vót ugye?” Láttá ő is, hogy megböcsüli. Mindenholnan vót ott nép. Egyszer arattak. Egy nő magas sarkú cipőben, kifestve szedte a markot. Húztanyúzta a búzát. Api megkérdezte tőle: „Kedvesem, vót már tarlón?” „Én? Soha életembe!” Ilyen vót akkor a gazdálkodás. Amikor másodszer vótam nála, már spájzolhatott, így mondta api. Vettem egy kis szalonnát, egy kis zsírt. Nagyon emlékezetes, mert nagymama mákos rétest sütött, amikor mentem hozzá. Akkor már így beszélhettünk, csak az asztal vót köztünk. Az örök között vót dorogi, kettő is. Nem vótak gorombák. A szüleikkel jóba' vótunk. Nem lehetett kimutatni, hogy ismerjük egymást.

Ilyen vót az én fiatal életem. Én jártam a község házhó, még húszéves se vótam. Minden súly rám szakatt. Sokat gondolkodtam rajt', de máma se tudom megmondani, hogy api miért nem szeretett annyira *oda* elmenni. Nekem köllött mindenben helytállnom. Keményen viselkedtem mindig, de egyszer sírva fakadtam. Idegileg nagyon tönkrementem addigra. Ez egy vasárnap délelőtt történt. Egyedül gyűtt a hivatalos végrehajtó, nem vót vele hajcsár. Mostam föl éppen a konyhát. Sírva panaszkodtam neki: „Innen már nincs mit elvinni!” Föllállt és elment. Nem foglalt semmit, igaz, nem is tudott vóna. Édesanyám, Tanca Mária beteges vót, izületi nyomorúsága lett, nekem is az van, nagyon nagy fájdalommal jár. Sok dohányt köllött ütetni, de ő nem bírta a dohányport. Elment az édesanyához, hogy majd az ápolja. Ott is halt meg ötvennégyben, Szent György napkor, ötvennégy éves korában, mert kilencszázás születésű vót. Anyai nagyszüleimre egyáltalán nem emlékszek. Nagyapám meghalt a születésem után. Anyai nagyanyám nazarénus lett, elfordult tőlünk. Apai nagyapám odaveszett harmincnyolcban a vérhasjárványban. Emlékszek, akkor még *amott* vót a konyhánk, a behajtó ült a széken, és azt mondta: „A kulákok mind likvidálva lesznek!” Helybeli nő vót az illető, a doktornál vót cseléd. A testvére is behajtó vót. Ő azt mondta a későbbi anyósomnak: „Azt a rongyos szoknyát is elvisszük, mama!” Anyósom kopottas ruhában etetett, azt is el akarta venni tőle. Akkor így vót. Api három évét másfél évre csökkentették. Ki rendezte el, nem tudom, mi nem kértünk semmi ilyesmit. Idegyűtt egyszer ugyan a kocsmáros: „Te, Mariska – mondja nekem –, itt van a paksi ügyvéd, beszélj vele, ha akarsz!” Nem beszéltem vele, úgyse tudtuk volna kifizetni a költségeit. Az amnesztia övenháromba' vót, amikor Sztalin meghalt. Akkor elengedték az ilyen rabokat, azt hiszem, a többit is. Api szeptemberben hazagyűtt a semmire. Eladtuk a lószerszámot meg még valamit, a lovakat még az oroszok negyvennégyben egyik éjjel elvezették. Mentek Fehérvár elé. Akkor még nem vót kerítés meg társasház. Akik később értek ide, azok közül kettő bent lakott az első szobában. Az egyik nagyon szépen harmonikázott. Egyszer valamin összevesztek, összeverekedtek és összetörték az ágyat. Anyi akkor még jobban bírta magát, elment apiért, hogy gyűjön, mert ezek mindent összetörnek. A másik házból átgyűtt a kapitány,

az rendbe szedte őket. Én akkor kislány vótam, tizenegy éves. A szomszédban az orosz belelőtt a plafonba, Hollósi Erzsike nagynénje meg a kétéves kislány ide menekült. A másik szomszédból pedig föl a pallásra. Emez szomszédok meg a pincébe. A leventéket hajtották nyugat felé, nagyon messziről gyűttek, egyikük kondorosi tót fiú vót, ő tudott beszélni az oroszokkal, valahogy el tudta őket téríteni. Nagyobb cirkuszt itt nem csináltak. Api két kis tinót vett, hogy lehessen valamit kezdeni. Arra már nem emlékszek, lépésről lépésre hogyan alakult az életünk. Amíg a téesz nem lett, ketten kínlódtunk. (Ötvenkilencben meghalt a nagymama is.) A Zsebő nagypapa az első háború után négy-öt évig vót fogságban, folyékonyan beszélt oroszul. Községi bíró vót egészen addig, amíg az elvtársak átvették a hatalmat. Az uram apja hadifogságban, Szimferopolban halt meg, az valahol Ukrajnában van. Ötvenhatban sok nép vót a szobornál. Most halt meg az az ember az öregotthonban, aki elszavalta a Talpra magyart akkor. A szobor derékon tört el. Nem mondhatom, hogy láttam valamit, mert nem vótam ott. Api nagyon nem akart belépni a téeszbe, ahogy más se. Az agitálók csupa jót ígértek. Bizonyos idő múlva jobb is lett. Api éjjeli őr lett az istállóban. Hatvannégyben halt meg. A férjem édesanyja meg a nagybátyja lépett be. Az anyósom a tyúktelepen dolgozott aztán. Az urammal hatvanban esküdtünk, három évig besegítő vót a téeszbe, azelőtt ő is a főddel foglalkozott. Hatvanháromban behívták az irodára, bérszámfejtő lett. Nyugdíjas koráig ott vót. Nem dolgoztam sehol, csak itthon. Dohánnyal foglalkoztunk, bikákat hizlaltunk. A háztájit is meg köllött munkálni. Nekünk ez jutott. Nem hiszem, hogy sokan vannak még olyanok, akik erre emlékeznek. Akikkel együtt jártunk a községvázhó, azok közül már senki se él. Amit átéltem, meg az apám, csak azt tudtam elmondani. Van két lányunk, az egyik azelőtt egy paksi óvodában dolgozott, pénzügyekkel foglalkozott. Ő már nyugdíjas a férjével együtt. A másik lányunk itthon van. Az a szerencsénk, hogy ő nem ment férjhez. Van szegénynek elég baja két ilyen nyolcvanhét éves öreggel. Hogy mi lesz velünk, nem tudom.